

Коротяєва І.

– кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету

Жукова М.

– магістрантка II курсу англо-німецького відділення філологічного факультету Донбаського державного педагогічного університету
УДК 378.147.091.3 : 811.111

**ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ІНШОМОВНОЇ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У МОВНОМУ ВНЗ**

Стаття присвячена проблемам формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції у студентів мовних спеціальностей. Розглянуто різні підходи до визначення міжкультурної комунікативної компетенції у сучасній методиці навчання іноземних мов. Проаналізовано зміст, основні складові та особливості міжкультурної комунікативної компетенції; виокремлено теми та типи ситуацій для формування міжкультурної комунікативної компетенції у мовному ВНЗ; представлено приклади завдань для студентів старших курсів та магістрантів зі спеціальності «Англійська мова та література».

Ключові слова: міжкультурна комунікативна компетенція, соціокультурні знання, вчитель іноземної мови, студенти мовних спеціальностей, вищий навчальний заклад.

Коротяєва І.

– кандидат педагогических наук, доцент кафедры германской и славянской филологии Донбасского государственного педагогического университета

Жукова М.

– магистрантка II курса англо-немецкого отделения филологического факультета Донбасского государственного педагогического университета

**ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ ИНОЯЗЫЧНОЙ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ЯЗЫКОВОМ ВУЗЕ**

Статья посвящена проблемам формирования межкультурной иноязычной коммуникативной компетенции у студентов языковых специальностей. Рассмотрены подходы к определению «межкультурная коммуникативная компетенция» в современной методике обучения иностранным языкам. Проанализировано содержание, основные составляющие и особенности межкультурной коммуникативной компетенции; выделены темы и типы ситуаций для формирования межкультурной коммуникативной компетенции в языковом вузе; представлены примеры заданий для студентов старших курсов и магистрантов специальности «Английский язык и литература».

Ключевые слова: межкультурная коммуникативная компетенция, культурологические знания, учитель иностранного языка, студенты языковых специальностей, высшее учебное заведение.

Korotiaieva I.

– Candidate of Science (Theory of Education), Associate Professor, Department of Germanic and Slavonic Linguistics, Donbas State Teachers' Training University

Zhukova M.

– *Master's Degree Programme Student, Department of English and German Languages, Faculty of Philology, Donbas State Teachers' Training University*

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE IN TERTIARY INSTITUTIONS

The article deals with relevant problems of developing intercultural communicative competence in foreign languages department students of tertiary institutions. The concept of intercultural communicative competence in the current methodology of teaching foreign languages is considered. The content, principal constituents and peculiar characteristics of intercultural communicative competence are analyzed; essential topics and types of situations for forming intercultural communicative competence in tertiary institutions are determined; examples of sample tasks for undergraduates and master students of speciality «English language and literature» are provided.

Intercultural communicative competence is treated as a competence of special nature which is based on knowledge, habits, skills, personal qualities and attitudes to realize intercultural communication successfully and adequately in the situations of various types, considering the main external sociocultural and internal situational factors.

Foreign language teachers should try to model natural language environment in practical classes with the help of authentic teaching aids and materials, multimedia devices, current student-centered project and cooperative technologies.

Key words: *intercultural communicative competence, sociocultural awareness, foreign language teacher, language department students, tertiary institution.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Важливою умовою модернізації системи освіти та провідним принципом державної освітньої політики є підготовка висококваліфікованих кадрів в усіх галузях суспільного життя, зокрема якісних фахівців педагогічної сфери – вчителів та викладачів іноземної мови. Головною метою української системи освіти [5] є створення необхідного середовища для розвитку і самореалізації особистості, що передбачає орієнтацію змісту навчання у вищому навчальному закладі на оволодіння студентами та магістрантами ключовими компетенціями, що дозволяє їм успішно вирішувати проблеми у майбутній професійній діяльності. Отже, використання компетентнісного підходу до підготовки фахівців педагогічної сфери, а саме вчителів та викладачів іноземної мови набуває все більшої актуальності у контексті сучасного життя. Іноземна мова стає дієвим чинником соціально-економічного, науково-технічного та загальнокультурного прогресу. В останні роки постійно розширюється практика культурного та освітнього обмінів, зростають безпосередні контакти між державними та соціальними інститутами, громадськими рухами, організаціями тощо. Одним із засобів міжкультурної комунікації та успішної взаємодії з представниками інших культур є іноземна мова. Для того, щоб відповідати викликам сьогодення, зміст навчання іноземної мови у вищих навчальних закладах повинен постійно оновлюватися. Це означає, що саме проблема технологій формування

міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції майбутніх вчителів та викладачів іноземної мови набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених проблематиці роботи. В останні десятиріччя питання міжкультурної комунікації вивчають фахівці та дослідники найрізноманітніших галузей: культурологи, соціологи, філософи, етнологи, етнографи, лінгвісти. Ці дослідження сприяють розумінню цілісності та комплексності проблеми міжкультурної комунікації в цілому. Особливий інтерес викликають насамперед дослідження таких науковців як М. Бахтін, В. Біблер, Л. Гришаєва, Г. Єлізарова, В. Сафонова, с. Тер-Мінасова, М. Філоненко, Л. Цурикова та ін. Розроблені основні поняття теорії міжкультурної комунікації, а саме: інтракультурна та інтеркультурна комунікації, вторинна соціалізація, концептуальна картина світу, «Свій», «Чужий», «Інший» тощо.

Зарубіжні науковці (M. Benett, N. Bonvillain, E. Hall, M. Hall, R. Porter, L. Samovar, S. Stempleski, O. Taylor, B. Tomalin та ін.) досліджували проблеми взаємопов'язаного навчання іноземної мови та культури; комунікативних ускладнень між представниками різних культур та стратегії їх подолання; толерантності в межах міжкультурної комунікації тощо.

Окремі аспекти формування міжкультурної комунікативної компетенції (МКК) у вищих навчальних закладах аналізуються в наукових працях багатьох вітчизняних дослідників та методистів: Н. Бориско, Л. Воротняк, Н. Литовченко, Ю. Михайліченко, С. Ніколаєва, І. Соболева, О. Шеваршинова та ін.

Безперечно, загальна проблема навчання міжкультурної комунікації посідає вагоме місце в науково-методичних дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, проте недостатньо розробленим залишається питання сучасних технологій формування міжкультурної комунікативної компетенції студентів старших курсів та магістрантів на заняттях з іноземної мови (англійської) з урахуванням їх майбутньої професійної діяльності вчителя та викладача іноземної мови.

Актуальність даного дослідження зумовлюється протиріччями між теорією та практикою впровадження сучасних методичних ідей у освітній простір лінгвістичних університетів та вищих педагогічних навчальних закладів.

Метою даної статті є аналіз сучасних підходів до формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції студентів та магістрантів мовних спеціальностей; визначення основних компонентів та змісту формування міжкультурної комунікативної компетенції у мовному ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Міжкультурна комунікативна компетенція є однією з цільових на різних ступенях навчання іноземної мови у мовних вищих навчальних закладах.

У сучасній методиці навчання іноземних мов і культур на даному етапі не існує однозначного визначення поняття "міжкультурна

компетенція”. В даному контексті методика спирається на дослідження базових понять теорії міжкультурної комунікації (Г. Єлізарова, 2005; Л. Гришаєва, Л. Цурикова, 2007; М. Філоненко, 2008 та ін.).

Дослідник О. Шеваршинова провела аналіз досліджень міжкультурної компетенції та її визначень, що уможливило розподіл наукових робіт на дві групи: 1) роботи з теорії комунікації, які досліджують міжкультурну компетенцію у «чистому» вигляді; 2) роботи з теорії методики навчання іноземних мов і культур, в яких міжкультурна компетенція складається зі знань, умінь та інших складників, які необхідно формувати в процесі навчання [7, с. 22–23].

У межах теорії комунікації [2; 4] виділяються наступні способи і види міжкультурної взаємодії:

I. Участь у проектах:

- Внутрішньо-університетські
- Міжуніверситетські
- Міжрегіональні
- Загальноосвітні

II. Зарубіжні подорожі:

- Навчання за кордоном
- Культурно-освітні обміни, конференції
- Професійне стажування
- Туризм

III. Листування

- Пошта
- Електронна пошта
- Інтернет

У загальній теорії міжкультурної комунікації розроблено також принципи співвивчення мови і культури:

- принцип культуровідповідності;
- принцип діалогу культур;
- принцип домінування проблемних культурознавчих завдань;
- принцип білінгвального навчання;
- принцип актуалізації опори на міжпредметні знання і вміння студентів [1; 2].

Міжкультурна комунікативна компетенція, як правило, реалізується в чужій лінгвокультурній спільноті й розглядається як психологічне новотворення вищого ступеня, функціонування якого уможливорює міжкультурне спілкування професійного, соціокультурного, академічного та приватного характеру. За визначенням Г. Єлізарової, міжкультурна комунікативна компетенція – це компетенція особливої природи, яка базується на знаннях і вміннях реалізовувати міжкультурне спілкування шляхом створення спільного для комунікантів усвідомлення того, що відбувається, і досягнення нарешті позитивних для обох сторін результатів спілкування [2, с. 193].

Сучасні українські методисти розглядають міжкультурну комунікативну компетенцію як сукупність здібностей, умінь, знань,

установок і якостей особистості, які дозволяють їй успішно і адекватно спілкуватися іноземною мовою в ситуаціях міжкультурного спілкування різних типів і видів з урахуванням основних зовнішніх соціокультурних і внутрішніх ситуативних факторів [3; 4].

Суттєвими характеристиками міжкультурної компетенції є наступні: вона не має аналогії з комунікативною компетенцією носіїв мови і притаманна лише медіатору культур, мовній особистості, що вивчає іншу мову як іноземну. Ставлення до інокультурного співрозмовника передбачає прояв цілої низки особистісних якостей – відкритість, такт, толерантність, емпатія, готовність вступати до міжкультурного діалогу. Саме тому, існує така частина міжкультурної комунікативної компетенції, яка не співвідноситься з компонентами іншомовної комунікативної компетенції і має особистий зміст. Ця частина МКК пов'язана з психологічними компонентами (свідомість, бажання та здатність сприйняти «іншого», здатність керувати станом стурбованості та невизначеності) [2].

Отже, серед основних компонентів міжкультурної комунікативної компетенції виділяються дві групи. Перша група – модифіковані компоненти іншомовної комунікативної компетенції:

- міжкультурний аспект лінгвістичної компетенції;
- міжкультурний аспект мовленнєвої компетенції;
- міжкультурний аспект соціокультурної компетенції;
- міжкультурний аспект стратегічної компетенції;
- міжкультурний аспект соціальної компетенції.

Друга група – психологічні компоненти: усвідомлення, бажання й здатність сприймати «іншого», здатність керувати станом невизначеності тощо [4, с. 32].

Деяко інакше трактуються компоненти міжкультурної комунікативної компетенції зарубіжними дослідниками. Вони виокремлюють наступні складові:

- Ставлення (Attitude);
- Знання (Knowledge);
- Комунікація (Communication);
- Самоідентифікація (Self-manifestation);
- Соціальні зв'язки (Social relationship) [8; 9].

Метою формування міжкультурної комунікативної компетенції науковці визначають досягнення такої якості мовної особистості, яка дозволяє їй вийти за межі особистої культури і набути якості медіатора культур, не втрачаючи особистісної культурної ідентичності.

У процесі формування міжкультурної комунікативної компетенції на практичних заняттях з іноземної мови у мовних вищих навчальних закладах необхідно дотримуватися наступних принципів:

- пізнання і врахування ціннісних культурних універсалій.
- культурно-пов'язаного співвивчення іноземної і рідної мов.
- етнографічного підходу до визначення культурних компонентів явищ як лінгвістичного, так і нелінгвістичного характеру.

- мовленнєво-поведінкових стратегій.
- усвідомлення психологічних процесів і станів, пов'язаних з міжкультурним спілкуванням.
- принцип керованості:
  - особистим психологічним станом,
  - станом невизначеності того, що відбувається.
- принцип емпатичного відношення (співпереживання) до учасників міжкультурного спілкування [4, с. 32].

Більшість вітчизняних методистів включають у зміст формування міжкультурної комунікативної компетенції наступні складові: знання про сутність феномена культури; ставлення (відкритість новій інформації, бажання і готовність вступати в діалог культур); уміння (етнографічні, мовленнєві, уміння медіатора тощо); мовний матеріал (лексичний, граматичний, фонетичний, лінгвокраїнознавчий); мовленнєвий (текстовий матеріал) [3; 4].

Сучасні навчально-методичні комплекси для студентів мовних спеціальностей у мовному ВНЗ мають містити значущі теми та типові ситуації для формування міжкультурної комунікативної компетенції. Відповідно, серед тем для формування МКК найбільш вагомими розглядаються наступні:

1. Культура, її форми і зміст.
2. Національні, етнічні, гендерні, соціальні та інші стереотипи.
3. Проблема культурної ідентичності та самоідентифікації.
4. Культура країни, мова якої вивчається, її базові цінності.
5. Вітчизняна культура, її базові цінності.
6. Релятивний характер культури як феномена.
7. Психологічні аспекти перебування в іншій культурі та взаємодія з її носіями.
8. Моделювання особистої поведінки і поведінки співрозмовника тощо.

З точки зору методики, одиницею формування міжкультурної комунікативної компетенції є ситуація міжкультурного спілкування. Розрізняють два типи ситуацій міжкультурного спілкування:

1. Психологічні – моделюють психологічні особливості «відкриття явищ» шляхом виконання нескладних психологічних завдань.
2. Мовленнєві з міжкультурним компонентом – моделюють ситуації реального міжкультурного спілкування [4, с. 33].

Наведемо приклади завдань для формування міжкультурної комунікативної компетенції студентів старших курсів та магістрантів спеціальності «Англійська мова та література» на заняттях з практики усного та писемного мовлення:

SAMPLE TASKS AND SOCIO CULTURAL GUIDE: YEAR FOUR SPEAKING ABOUT POLITICS

Aim: *To discover the meaning of English political phrases through correlating phrases with political issues.*

Materials   *Articles from British and American newspapers dealing with political issues.*

Time   *30 minutes.*

Preparation   *Cut enough political articles from newspapers to provide every trainee with some.*

In class

1. *Expose the trainees to the list of political phrases below. Tell them that the meaning of some of the phrases is quite obvious whereas others are more difficult to understand.*

2. *Let the trainees read the articles and match the proper phrase to each of them.*

3. *Following the matching activity, trainees take turns in reporting the article in brief and explaining why they think a certain phrase matches a particular article.*

4. *Explain the phrases that have not been understood by any of the trainees.*

5. *Ask the trainees to select at home some more articles illustrating the new phrases.*

LIST OF POLITICAL PHRASES

a carrot and stick policy

a give-and-take policy

a kid-glove(s) policy

an open-door policy

a policy of pin pricks

power politics

a wait-and-see policy

a peanut (two-bit) politician

a cash-and-carry policy

a good neighbour policy

a long-range policy

an ostrich policy

the policy of strength

a scorched-earth policy

to play politics

SAMPLE TASKS AND CROSS CULTURAL GUIDE: YEAR FIVE

TOPIC: Afro-American Culture: Past and Present.

Aims:

● *to foster the trainees' communicative and socio-cultural competence:*

● *to cultivate the trainees' appreciation of another cultural identity;*

● *to develop the trainees' tastes in music through their attraction to reggae and interest in youth culture.*

Project type: group research.

Materials: books and articles on the topic: audio and video materials.

Time: approximately 40 hours.

Distribution of individual topics:

● *the history of the Caribbean;*

● *the slave trade;*

● *migration in the past and present;*

● *reggae and related musical styles:*

● *reggae aesthetics:*

● *Afro-American ethnic identity and emancipation in youth cultures of the 20th-21st centuries.*

Stages of project work: pre-project work; doing basic research around topic; project presentation; project assessment and evaluation.

Product: group presentations on sub-topics supported by audio and video materials [6, с. 198–199].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, у результаті досягнення поставленої мети формування міжкультурної комунікативної компетенції майбутній вчитель (викладач) іноземної мови повинен: вміти адекватно сприймати та інтерпретувати різні культурні та соціальні цінності; свідомо уникати розмежування культур; розглядати інші культури та представників інших культур з позиції емпатії; співвідносити існуючі етнокультурні стереотипи із власним досвідом та робити адекватні висновки; синтезувати та узагальнювати свій власний досвід у міжкультурному діалозі. Напрямки подальших досліджень ми бачимо у розробці педагогічних умов формування міжкультурної комунікативної компетенції студентів мовних спеціальностей; у створенні мовленнєвих ситуацій і системи вправ для кожного окремого етапу навчання у мовному ВНЗ; в аналізі дидактичних можливостей автентичних аудіо та відеоматеріалів у формуванні міжкультурної комунікативної компетенції майбутніх вчителів (викладачів) іноземної мови.

Література

1. Гришаева Л. И., Цурикова Л. В. Введение в теорию межкультурной коммуникации. Москва: Изд. центр «Академия», 2007. 336 с.

2. Елизарова Г. В. Культура и обучение иностранным языкам. Санкт-Петербург: Каро, 2005. 352 с.

3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б. та ін.; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.

4. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції: курс лекцій: [навч.-метод. посібник для студ. мовних спец. осв.-кваліф. рівня «магістр»] / О. Б. Бігич та ін.; за ред. Ніколаєвої С. Ю. Київ: «Ленвіт», 2011. 344 с.

5. Про освіту. Закон України. Верховна Рада України від 05.09.2017, № 2145-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 18.03.2018).

6. Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання): Проект / С. Ю. Ніколаєва, М. І. Соловей (керівники), Ю. В. Головач та ін.; Київ. держ. лінгв. ун-т та ін. 2001. 245 с.

7. Шеваршинова Е. И. Формирование межкультурной компетенции у студентов языковых факультетов средствами англоязычных видео медиатекстов: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Москва, 2016. 225 с.

8. Bennet M. J. Basic concepts of intercultural communication. Selected readings. Nicholas Brealey Publishing (July 1, 1998). 288 p.

9. Bonvillain N. Language, culture and communication. The meaning of messages. Paperback. Prentice Hall; 5th edition (2007). 374 p.